

PONIKALNICE NE BODO PONIKNILE

	Košuta, Miroslav: Ponikalnice : uganke z rimo in soljo. Ilustr. Suzi Bricelj. Posebna darilna izd. Društva Bralna značka Slovenije – ZPMS. Dob pri Domžalah : Miš ; Ljubljana : Društvo Bralna značka Slovenije - ZPMS, 2021. Zbirka Zlata bralka, zlati bralec. Izbor 60 ugank iz: Košuta, Miroslav: Ponikalnice : petinsedemdeset ugank in ena ugotovitev. Ilustr. Suzi Bricelj. Dob pri Domžalah : Miš, 2017

Zakaj imajo otroci tako radi uganke? Mogoče zato, ker v koncentrirani obliki, skoraj simbolično, predstavljajo njihovo izkustvo v osvajanju resničnosti. Za otroka je svet poln nenavadnih dogodkov, skrivnostnih predmetov in zagonetnih znakov. Že njihovo lastno bivanje v svetu je skrivnost, ki jo morajo razvozlati, uganke, ki jo morajo rešiti, zato jo vedno znova rešujejo s posrednimi ali neposrednimi vprašanji. Rešitev pride večkrat nepričakovano, na presenetljiv način.

Od tu se poraja užitek, da bi nesebično, zaradi igre, zaradi vaje, okusili vznemirjenje iskanja in presenečenja. (Gianni Rodari: Srečanje z domišljijo. Prev. Evelina Umek. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1977.)

Tale slikanica, zbirka ilustriranih ugank, nikakor ne bo »poniknila« po prvem branju! V njej so pesniški biserčki in prijetne ilustracije, oboje je ob naslednjem branju morda še lepše! Uganke so namenjene prvim samostojnim bralcem v 1. razredu in seveda tudi vsem šolarjem v prvem triletju. Kot nalašč so za družinsko in medgeneracijsko branje, saj si mladi in odrasli lahko pomagamo pri reševanju, se pogovarjamo o stvareh, po katerih sprašujemo, spomnimo se svojih izkušenj in doživetij. Uganke spodbujajo k iskanju dodatnih informacij ali celo k izdelovanju nekaterih reči, v njih kdaj najdemo tudi besede, ki jih ne razumemo. Ko iščemo odgovore na take »besedne uganke«, bogatimo besedni zaklad in si širimo obzorje. Besedila in ilustracije nudijo estetski užitek, skupno reševanje in branje pa ... saj veste, veselje, zabavo, čustveno toplino ...

Bodi dovolj, vzemimo slikanico v roke ... in se bo dogajalo!

Uganke lahko otroci berejo in rešujejo samostojno, lahko pa jim jih beremo odrasli in od njih pričakujemo rešitve. Če ob tem otroci opazujejo ilustracijo, bodo morda do rešitve prišli prej. Uganke torej beremo, če želimo, da bodo poslušalci pozorneje prisluhnili besedilu, in jih zastavljamo ob ilustraciji, s čimer jim olajšamo reševanje. Ob tem si lahko skupaj z otroki izmišljujemo tudi nove uganke.

V nadaljevanju je nekaj namigov in spodbud, kako z ugankami pri družinskem in medgeneracijskem branju, kaj od tega bo morda zanimivo tudi za samostojne bralce. Kako boste predloge uporabili, je odvisno od starosti otrok, njihove bralne zmožnosti, od njihovih želja in zanimanj. Nikakor pa niso obvezni!!!

Pa začnimo s Ponikalnicami 😊

Slikanica je zbirka ugank, ki jih je **napisal Miroslav Košuta** in **ilustrirala Suzi Bricelj**. Vemo, kdo je Miroslav Košuta¹? In kdo je Suzi Bricelj²?

Na **naslovnici slikanice** vidimo jadrnico na morju in jato ptic pod nebom. Čudovito! Toda, zakaj takšna naslovnica? Je to priljubljeni pogled pesnika Miroslava Košute, rojenega v Križu nad Trstom (leta 1936), ki živi ob morju?

Naslov zbirke je *Ponikalnice*. Ali vemo, kaj je ponikalnica³? In kaj pomeni beseda ponikniti⁴? Zakaj je to naslov zbirke ugank? Bomo odgovor našli med branjem?

Ko odpremo slikanico, zagledamo **podnaslov** »Uganke z rimo in soljo« ter risbo ribe. Je to riba iz morja na naslovnici ali pa je tu preprosto zato, ker se rima z rimo? (rima-riba) Uganke s soljo? Pa ja ne s kuhinjsko? Ne, tu je »sol« frazem: pomeni smisel, pamet. (Preverjeno v Fran.si.) Aha, potrebna je sol v glavi (= pamet), da odkrijemo pravi smisel (= sol) v uganki. Sicer pa pogledjmo na spletu, kaj vse je uganka.⁵ **Uganka** je namreč književna zvrst, ki duhovito in igrivo zakrije pravo misel v kratko pesniško obliko v verzih ali v prozi. Če so uganke dobre, ne le vzbujajo radovednost, ampak nudijo tudi estetski užitek. Na dnu te

¹ Na kratko o pesniku Miroslavu Košuti morda kar na spletu:

https://sl.wikipedia.org/wiki/Miroslav_Ko%C5%A1uta

² In še na krajše o ilustratorici Suzi Bricelj: https://sl.wikipedia.org/wiki/Suzana_Bricelj

³ Tudi o ponikalnici kar na spletu: Ponikalnica je izraz za reko s kraškimi izviri, ki po navadi teče po neprepustni podlagi kraškega polja, ob stiku z apnencem pa ponikne v tla. To mesto imenujemo požiralnik, ponikev ali pa jamski ponor, če voda na tem mestu izginja v podzemno jamo. Ponikalnico (podzemno reko) bi lahko definirali tudi kot reko, ki teče v celoti ali delno pod zemeljskim površjem - je torej tista, katero struge ne predstavlja površina Zemlje (med ponikalnice ne štejemo rek, ki izhajajo iz kanjonov). <https://sl.wikipedia.org/wiki/Ponikalnica>

⁴ Pogledamo v Slovar slovenskega knjižnega jezika. Ali pa v Fran.si: <https://fran.si/> :

ponikniti -em dov. (í î) 1. izginiti pod zemljo, zemeljskim površjem: po krajšem teku po površju reka ponikne; potoka ponikneta v majhni ponikvi / ponikniti v pesku. 2. ekspr. izginiti, izgubiti se.

⁵ <https://sl.wikipedia.org/wiki/Uganka>

strani je logotip (= znak) **Društva Bralna značka Slovenije – ZPMS** in logotip **založbe Miš**, saj je bila slikanica izdana v sozaložništvu (= sta jo založila skupaj 😊).

Na naslednji strani Marko Kravos, ki je tudi pesnik, obenem pa predsednik Bralne značke, po svoje (v obliki pesmi, itak 😊) pojasni, kaj je prava uganka in **zakaj je 60 ugank** v slikanici, ki jo Društvo Bralna značka Slovenije – ZPMS podarja prvošolkam in prvošolcem v šolskem letu 2021/2022. Vidite, če smo radovedni, si na vsakem koraku lahko zastavljamo uganke. In jih rešujemo tako, da razmišljamo; če ne najdemo odgovora, ga iščemo v knjigah in na spletu; pri tem otrokom pomagamo starši, stari starši in drugi vzgojitelji.

Ob skupnem reševanju ugank se lahko dogaja veliko lepih reči, npr.:

1: Mravljišče; pav

Poskusimo povedati s svojimi besedami, kaj vse je pesnik povedal o mravljišču. V kakšne vrste gozdu lahko vidimo mravljišča? Smo že kdaj videli pava?

2: Žerjav; žirafa

Uganka sprašuje po stroju, seveda, namigne pa na žerjava ptico. Z nekaj soli v glavi rešimo uganko, tudi če ne vidimo ilustracije, kajne? Kje živi žirafa? Zakaj ima dolg vrat? Kje smo jo že videli?

3: Živalski vrt; nosorog

Se nam zdi, da smo z žirafo stopili v živalski vrt in k drugim živalim, ki jih lahko tam vidimo? 😊 Nas mika, da bi zaprli slikanico in odšli v živalski vrt? Bi samo poklepetali o tem, katere živali vse smo videli na zadnjem obisku? Ali pa nas mika, da bi si jih ogledali v kakšni knjigo o živalih? No, pa dajmo, potešimo radovednost!

4: Metulj; pajek; zebra

Razumemo, kaj pomeni, da je pajek »na preži«? Pogledamo Slovar slovenskega knjižnega jezika ali v Fran.si: pomeni biti v položaju in čakati, da se kaj ulovi. Bi si besedo preža skupaj ogledali tudi na portalu Franček <https://www.francek.si/>? (Bodo s pomočjo Frančka tudi mlajši otroci zdaj znali sami razvozlavati neznane besede?) So se metulji ujeli v pajkovo mrežo? Zebri pa sta spet dve - pogovarjajmo se o živalih in ponovimo malo prometne vzgoje.

5: Luknja; oblaki

Luknjo v zemlji poznamo. Kaj pa v spominu?

Opazujemo kdaj oblake na nebu? Tudi mi vidimo v njih živalske oblike?

6: Strelovod; vrata

Najbrž bomo morali kaj reči o streli, blisku in gromu. (Kakšna se nam zdi ilustracija besnega neba? Bi jo primerjali z oblaki na nebu na prejšnji strani?) Ob kateri besedi smo uganili, da gre za vrata?

7: Čas; potoki, rečice, reke

Kakšna se nam zdi ilustracija časa? Posrečena, smešna, duhovita?

Te vode (potoki, rečice, reke) tečejo po površju, torej niso ponikalnice? (Ste že brali, da je Ljubljana najdaljša ponikalnica na svetu? Zakaj?)

8: Leto, meseci, februar; jadro, galebi

Rešujmo lepo počasi: vse razumemo, vse poznamo? Kateri so meseci v letu in po koliko dni imajo? Februar ima 28 ali 29 dni. Na kaj še pomislimo ob ilustraciji morja? Ne samo na rešitev uganke, kajne? (Smo bili poleti kdaj na morju?) In jaaa, ta ilustracija je tudi na naslovnici knjige; zdaj jo lahko razumemo še drugače, npr.: skozi vse leto, vse mesece razpirajmo jadra in poletimo, uživajmo na krilih domišljije ... 😊 Razširimo si obzorje, naj bo široko, kot je morje.

9: Severnica; veter

Smo opazili, kako teme ugank in ilustracije z njimi prehajajo ena v drugo, kako so povezane? Ilustracija pogosto seže čez dve strani, kar je še posebej lepo, nekako (z)gradi zgodbo, v kateri se dogajajo različne reči, po katerih se sprašujemo. O teh rečeh ponavadi razmišlja in se odloča urednik oz. urednik. Kje v knjigi bi poiskali, kdo jo je uredil? Nič hudega, če najprej malo poklepetamo ... 😊, zdaj pa še rešimo uganki na tej strani!

10: Svetilnik; mreža

Kako drugače bi lahko vprašali po svetilniku? In kakšno uganko bi lahko zastavili za ribiško mrežo?

11: Kraške jame, kapniki; ponikalnica

Aha, tukaj je uganka, ki je dala naslov zbirki! Kako lepa pesmica o ponikalnici. Preberimo jo večkrat! Tukaj se bomo morda pogovarjali o kateri naših kraških jam, ki smo jo obiskali. Pa o stalaktitih in stalagmitih, človeški ribici in drugih kraških čudesih. Ne hitimo, sprašujmo in odgovarjajmo na vprašanja, povejmo vse, kar vemo o krasu in o Krasu, morda vzamemo v roke zemljevid Slovenije, morda poiščemo informacije na spletu itd. Uganki nam odpirata nove svetove, poglobljata znanje, spodbujata čudenje.

12: Človeška ribica; lipicanci

Novih spoznanj ni konec, juhej! In kako lepa ilustracija konj! Kje pa je človeška ribica? Poiščimo jo!

13: Trebuh; mamino naročje

Tukaj je vse poznano in jasno ... 😊 Imamo vendarle kaj dodati?

14: Rojstni dan; kazalec; figa

Imamo radi rojstni dan? Pokažimo s kazalcem na ilustraciji, kaj si želimo za svoj rojstni dan. Če ni narisano, potem povejmo. Povejmo tudi imena drugih prstov! Poznamo figo - sadež? Vsaj posušene fige, kakršne kupimo v zavitku? Znamo narediti figo? Kje je prst kazalec, če naredimo figo?

15: Računalnik; računalniška miška

Kaj še vidimo na ilustraciji poleg računalnika, mačke in miške?

Vprašajmo oz. sestavimo uganki po dveh drugih stvareh!

16: Nadvoz; semafor

Kakšna je razlika med nadvozom, mostom in viaduktom? Vsi imajo usločene hrbte, ali ne?

Katere barve na semaforju ne omenja uganka? Pa mi povejmo, kaj povzroči.

17: Krožišče; buldožer

Poznamo razliko med križiščem in krožiščem? Kaj je prednost krožišča? Poznamo katerega v bližini? Zakaj pravi uganka, da je buldožer goseničar? Poznamo tudi gosenco?

18: Bager; mešalec betona

Uf, kakšno sijajno gradbišče: malo se zaustavimo (saj bodo druge uganke počakale) in preglejmo, kaj vse se dogaja: znamo poimenovati vse, kar vidimo?

19: Rešilni avtomobil; parna lokomotiva.

Kdaj gre rešilni avtomobil na pot, v katerih primerih? Kako je s tem, res šviga in tuli noč in dan? Poznamo parno lokomotivo? Kje jo lahko sploh še vidimo?

20: Star mlin; mak; žito

Vemo za kakšen star mlin? Kaj je mlel? Poznamo pot od žita do kruha? Kje so maki na ilustraciji? Morda bi naredili mlinček iz lesenih paličic in ga preizkusili v bližnjem potočku.

21: Lutke; klobuk

Katere lutke imamo najraje? Bi jih lahko izdelali tudi sami? Naj imajo klobuke in odigramo, kako moški privzdigne klobuk dami za poklon: tako se je dogajalo nekoč, danes moški ne nosijo klobukov, če pa že, ga redkokdo privzdigne v pozdrav (pozor: privzdignejo, ne dvignejo!).

Odigramo z lutkami predstavitev te slikanice s 60 ugankami: lutka Radovednica sprašuje, lutka Vsevednica odgovarja.

22: Šal; viteški oklep

Tu ga je pa ilustratorica pičila, kajne, šal je ovila vitezu v oklepu! Sicer je pa tudi tole zanimivo: šal se ne šali (= se ne heca). Če imamo lutke iz prejšnje uganke, lahko odigramo tudi kakšno šalo, uprizorimo šaljiv dogodek.

23: Zasnežen vrt, krmilnica; pomlad

Na ilustraciji gre bolj za pozno zimo oz. zgodnjo pomlad: sneg se že topi, ptičke pa še vedno krmimo. Če je ravno zima, lahko naredimo ptičjo krmilnico. Toda pogovorimo se, s čim bomo krmili ptice, da jim ne bomo škodovali. Naštejmo štiri letne čase.

24: Drsalke; sveča v buči

Dršamo ... in kaj vse še počnemo pozimi na ledu in snegu?

Kdaj izrežemo strašen obraz v buči in vanjo postavimo svečo? Kaj ni to za halloween, večer pred 1. novembrom? Torej v naših krajih pred zimo. (Smo opazili, da uganke po malem upoštevajo tudi štiri letne čase?)

25: Meglica; luna

O čem bi se želeli pogovarjati? O vremenskih pojavih? O luni ali mesecu? O noči, jutru ali dnevu? Toda ni se treba vedno pogovarjati; ko smo rešili uganki, lahko le pohitimo na naslednjo stran.

26: Megla; dež

Oj, še vedno smo pri vremenu! Kakšna pa je razlika med meglico in meglo?

Na ilustraciji ne vidimo račk v dežju, pač pa dva moža z dežnikoma. Sestavimo uganko o dežniku!

27: Kresničke; valovi

Ko smo že ravno ogreti: bi sestavili svoji uganki o kresničkah in valovih? Kateri letni čas se pojavi v besedilu obeh ugank?

28: Beseda; vetrnica, knjiga

Ob prvi uganki bomo morda pomislili na misel, tudi ko si ogledujemo ilustracijo. Kdaj misel postane beseda?

Veliko »pravih« besed je potrebno, da nastane 60 ugank ... in knjiga. 😊

Knjige so leposlovne in poučne (informativne). V kateri knjigi bi iskali navodila za izdelavo vetrnice? V knjižnici prosimo za pomoč knjižničarje, če ne najdemo sami.

Pogovorimo se o knjigah, kaj vse najdemo v njih, kaj nam je najbolj všeč, tudi o pomenu branja idr. Kaj nam najprej pride na misel ob besedi »knjiga«?

Zdaj tudi mi lahko zapremo našo knjigo ugank ... In zaspimo?

Ne, kajti nekaj mi ne da miru: Knjiga nima kazala, še več, nima označenih strani.

Kako bomo naslednjič prebirali uganke?

Vedno vse od začetka? Bomo začeli na strani, ki jo bomo odprli po naključju?

Kaj pa če bomo želeli najti uganko ... npr. o parni lokomotivi?

V tem primeru bomo morali listati in iskati po knjigi, dokler je ne najdemo.

Toda če nam to ni všeč, si lahko na posebnem listu izdelamo kazalo (rešitve ugank v pravem zaporedju) in – ker je slikanica osebna last našega otroka – tudi strani lahko označimo s številkami (= paginiramo). Tega seveda ne bomo naredili, če menimo, da po knjigi ni primerno pisati.

Ponikalnice v nobenem primeru ne bodo poniknile,

knjigo bomo vedno znova odpirali, prebirali ter reševali uganke in si ogledovali ilustracije. 😊

Pripravila: mag. Tilka Jamnik

Ob izidu knjige v zbirki Zlata bralka, zlati bralec. Zbirka za prvorazredne punce in fante